CONGRUENȚA SOLIDARITĂȚII SOCIALE CU RESPONSABILITATEA RECIPROCĂ A INDIVIDULUI ȘI A STATULUI

CONGRUENCE OF SOCIAL SOLIDARITY WITH THE MUTUAL RESPONSIBILITY OF THE INDIVIDUAL AND THE STATE

Ion GUCEAC, ORCID: 0000-0002-9497-4628
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 342.34:342.72/.74

e-mail: guceacion@gmail.com

The present study starts from the undeniable assumption that society and the state as its highest form of organization cannot exist if the individuals who compose it are not held accountable for their actions. In this context, the thesis that the scope and guarantee of freedom are directly proportional to the depth and inviolability of the principles of social responsibility is further developed. New arguments are put forward in support of the idea that the extent of a person's social freedom depends on the degree of responsibility of the individual. In a democratic society, the individual freely and independently determines his or her choices, and this possibility is the basis for responsibility, which finds legal expression and consolidation in the Constitution and the legislation in force, the extent and guarantee of freedom being directly proportional to the depth and inviolability of the principles of social responsibility. Finally, it is recommended that the Constitution of the Republic of Moldova be supplemented with rules on social solidarity and ways of ensuring it.

Keywords: *Constitution, democracy, freedom, accountability, responsibility, society, social solidarity, state*.

Din caracterul colectiv al societății și al democrației ca formă de organizare și funcționare a acesteia, rezultă în mod obiectiv existența unui anumit cadru, stabilit de societate, determinat de condițiile materiale și spirituale ale vieții și de situația socio-politică specifică. Din această perspectivă liberalul clasic John Suart Mill scria despre libertatea civilă ca fiind ”natura și limitele puterii ce poate fi exercitată în mod legitim de către societate asupra individului”.[1, p. 43]

Natura relațiilor dintre individ și stat rămâne a fi una din cele mai relevante chiar și la începutul secolului al XXI-lea. În acest context orice studiu „afectat organizării politico-etatice a unei națiuni – de largi sau de restrânse proporții” este considerat ”trunchiat sau incomplet dacă nu este efectuat și în lumina raporturilor dintre stat și cetățenii săi”. [2, p. 308]

Fundamentul normativ al acestui aranjament este stabilit de Constituție, pentru care sunt inerente funcții orientate spre raționalizarea și stabilitatea relațiilor sociale pornind

de la ”ideea de a crea o sferă de libertate pentru fiecare în parte, în raport cu statul”. [3, p. 268] Nu întâmplător Mill era de părere că ”Lupta dintre Libertate şi Autoritate este cea mai izbitoare trăsătură a acelor părţi din istorie” pe care civilizația le-a cunoscut, în special în istoria Greciei, Romei şi Angliei. La acea etapă prin libertate înțelegându-se ”protecția împotriva tiraniei conducătorilor politici”,[1, p. 43] conducătorii, cu mici excepții, aflându-se într-o poziţie antagonistă faţă de popor, autoritatea lor fiind independent de aspirațiile celor conduşi.

După cum se menționează în literatura de specialitate pentru ca un individ să fie liber, nu înseamnă că acesta poate obține tot ceea ce dorește, ci doar să aspire ”numai la ceeace este realizabil”. [3, p. 34] Respectiv, amploarea și garanția libertății sunt direct proporționale cu profunzimea și inviolabilitatea principiilor responsabilității sociale. Chiar și liberalismul presupune o ordine dezirabilă care să se formeze ”numai în cazul în care anumite reguli de conduită corectă sunt în fapt respectate”.[5, p. 14] Ori după Rudolf Steiner, libertatea nu poate fi confundată cu facultatea de a alege după bunul plac una sau alta din două acțiuni posibile, întotdeauna existând ”un motiv cu totul precis pentru care, din mai multe acţiuni posibile, săvîrşim o anumită acţiune”. [6, p. 5]

Forma socială de mișcare a materiei, care se dezvoltă în conformitate cu legile obiective ale progresului istoric, adică necesitatea istorică, nu exclude liberul arbitru, deoarece această necesitate însăși acționează ca o tendință care rezultă din cursul natural al istoriei. Însăși doctrina liberului arbitru este fundamentată pe ideea că Dumnezeu creînd omul l-a înzestrat cu liber arbitru, adică cu capacitatea de a alege singur, liber între bine și rău, capacitate de a se conduce singur și cu rațiune, aceste însușiri, însușiri pe care restul ființelor nu le au. Din această perspectivă Toma d Aquino era convins că liberul arbitru este ”o însuşire a raţiunii şi voinţei, care alege binele sau răul”. [7, p. 329] O persoană este independentă în alegerea comportamentului, dintr-o varietate de opțiuni, și este responsabilă pentru opțiunea sa. Meditând despre acțiunea conștientă a omului, Steiner nu invoca libertatea în legătură cu libera determinare, ci în ”legătură cu libera necesitate”. [6, p. 6]

Încă la începutul secolului al XX-lea în doctrina juridică a fost ptomovată idea potrivit căreia o societate, un stat nu pot să existe, dacă indivizii care îl compun nu sunt declaraţi răspunzători de faptele lor. Astfel principul responsabilităţii, nu numai că era conformat cu ideia justiţiei absolute, dar în acelaş timp era recunoscut ”absolut esenţial oricăreî societăţi”. [8] Cu cât sfera libertății sociale a unei persoane este mai largă, cu atât este mai mare responsabilitatea sa și invers, cu cât scara libertății este mai mică, cu atât mai puțină responsabilitate a individului, deoarece cu atât mai puține oportunități pentru ea de a alege una sau alta opțiune de comportament. Aceste două categorii (libertate și responsabilitate) se conformează reciproc, în sensul că amploarea și garanția libertății sunt direct proporționale cu profunzimea și inviolabilitatea principiilor responsabilității sociale. Într-o societate organizată în stat această responsabilitate se manifestă într-o formă juridică, mai ales dacă această alegere depășește autonomia individuală a unei persoane și afectează interesele altor persoane, anumite asociații ale acestora, societatea și statul ca organ al interesului general.

Se pare că semnificația metodologică primară este înțelegerea libertății voinței ca abilitatea de a lua decizii în cunoștință de cauză. Rezultă că liberul arbitru presupune, în primul rând, alegerea comportamentului și cunoașterea condițiilor în care va avea loc acest comportament. Libertatea, în sensul alegerii unui scop și a mijloacelor de realizare a acestuia, precum și o decizie liber luată de a acționa, diferă de arbitrar tocmai prn responsabilitatea subiectului libertății, care poate fi atât o persoană, cât și o societate, un stat. Noţiunea datoriei, consideră Steiner, exclude libertatea, fiindcă ”ea nu vrea să recunoască elementul individual, ci pretinde ca acesta să se supună unei norme generale”. [6, p. 64-65] În acest sens, responsabilitatea poate fi considerată o proprietate atributivă a libertății, care, în condițiile unei societăți organizate în stat, fără a-și pierde semnificația sociologică, dobândește calitatea răspunderii juridice a subiecților relațiilor constituționale și a altor relații juridice.

La începutul anilor 80 ai secolului al XX-lea în doctrina sovietică era promovată concepția ”legăturii inseparabile” dintre răspunderea juridică și stat: respectiv, cei care erau supuși răspunderii juridice trebuiau ”să suporte constrângeri prevăzute de sancțiunile juridice”. [9, p. 499] Potrivit doctrinei din România socialistă, ”Statul socialist stabilește un complex de măsuri și mijloace” în scopul prevenirii poducerii unor fapte antisociale ”contrare prevederilor dreptului socialist”, iar când asemenea încălcări au loc, ”el aplică sancțiunile prevăzute de normele juridice”. [10, p. 430] Profesorul Mihai Bădescu constată că în doctrina juridică românească problema răspunderii juridice ca o categorie a dreptului a fost cercetată ”destul de rar”, fiind definite ”fie ca o obligație juridică, fie ca raport juridic de constrângere, fie ca situație juridică”. [11, p. 293] În opinia acestuia răspunderea juridică este un raport juridic de constrângere în al cărui conținut intră pe de o parte ”dreptul statului de a sancționa un comportament social ilicit”, iar pe de altă parte – ”obligația celui vinovat de un asemenea comportament” de a se supune sancțiunii aplicate. [11, p. 294] La rândul său, autorul Vasile – Sorin Curpăn consideră că din punct de vedere juridic, răspunderea ”presupune constatarea vinovăţiei unui subiect de drept care a săvârşit o faptă ilicită”, respectivul subiect de drept devinind responsabil pentru fapta sa. [12, p. 296]

Fără a intra în polemici privitor la noțiunea de răspundere, constatăm că responsabilitatea, considerată o categorie filosofică și sociologică, acționează ca o legătură între libertate și necesitate. Stricto sensu, responsabilitatea, examinată în calitate de categorie filosofică și sociologică, acționează ca o legătură între libertate și necesitate. Dacă libertatea este înțeleasă ca o necesitate cunoscută, iar comportamentul liber este considerat a fi în conformitate cu această necesitate, atunci responsabilitatea acționează ca un fel de garanție atât împotriva arbitrariului, cât și a inacțiunii. În acest caz vorba despre acțiunea realizată în conformitate cu o necesitate cunoscută.

Profesorul Mihai Bădescu consideră că având calitatea de principiu fundamental al dreptului, responsabilitatea presupune o atitudine conștientă reflectată într-un comportament care ”corespunde în cel mai înal grad cerințelor, necesităților sociale obietive”, această atitudine rezultând din dintr-un act de ”conștiință și voință” a individului. [11,

p. 291] Într-o altă opinie responsabilitatea implică ”existența factorilor intelectiv (capacitatea de a-şi da seama de actele sale) şi volitiv (capacitatea de a fi stăpân pe actele şi faptele proprii)”. [12, p. 363]

Dacă pornim de la idealul social, atunci într-o societate democratică, individul își determină în mod liber și independent opțiunile sale și această posibilitate stă la baza răspunderii, care își găsește exprimarea juridică și consolidarea în Constituție și legislația în vigoare. Deși epizodic, dar Constituția Republicii Moldova operează cu termenul ”responsabilitate” (Preambulul; art. 104, alin. (1); art. 107, alin. (1); art. 134, alin (3)) sau cu cel de ”răspundere” (art. 37, alin. (4); art. 45, alin. (2); art. 53, alin. (2); art. 56, alin. (2); art. 59[1], alin. (4), alin. (6); art. 71; art. 83, alin. (2); art. 92; art. 106[1]). [13]

În unele cazuri, Constituția indică în mod expres motivele răspunderii. Astfel, articolul 59[1] (alin. (6)) din Constituția Republicii Moldova prevede că imixtiunea în activitatea Avocatului Poporului, ignorarea intenționată a sesizărilor şi a recomandărilor acestuia, precum şi împiedicarea sub orice formă a activităţii lui atrag răspunderea juridică în conformitate cu legea.

Constituția Republicii Moldova (Preambul) exprimă rolul și importanța răspunderii tuturor, menționând despre ”responsabilitatea şi obligaţiile noastre faţă de generaţiile precedente, actuale şi viitoare”. Raportată la tema de cercetare observăm că în această formulare constituțională, câteva aspecte demne de remarcat: responsabilitatea nu este asociată cu apariția unor consecințe negative pentru individ, aceasta acționează într-un sens pozitiv, baza socio-politică a acesteia fiind democrația, care acoperă toate sferele vieții publice și asigură o creștere a activității sociale a individului.

Responsabilitatea individului nu se manifestă în închipuiri și sentimente, ci în comportamentul său și conformitatea acestuia normelor de drept. Aici, însă, este necesar să subliniem încă o dată unul dintre aspectele problemei abordate supra: responsabilitatea este bilaterală. Nu numai individul este responsabil față de societate și pentru societate, ci și societatea din care face parte persoana respectivă, este responsabilă față de persoană. Responsabilitatea derivă din drepturile și îndatoririle individului în raport cu societatea și a societății în raport cu individul. În aceasta și constă diferența esențială dintre teoria democratică modernă și practica relației dintre societate și individ în regimul politic totalitar.

De regulă, responsabilitatea societății este ”legalizată” în persoana statului ca formă superioară de organizare a acesteia, prin consacrarea în Constituție a unor norme, al căror conținut este condiționat de principiul responsabilității reciproce cuprins în lozinca: „Dezvoltarea liberă a fiecăruia este condiția dezvoltării liberă a tuturor”. [14, p. 19]

Responsabilitatea statului faţă de persoană se poate manifesta: în mod direct; sub formă de principii cuprinse în Constituţie; sub formă de obligaţii transmise diferitelor organe de stat; sub formă de garanţii ale drepturilor şi libertăţilor persoanei. Printre obligaţiile statului, de obicei, se enumeră: apărarea şi garantarea drepturilor fundamentale ale cetăţenilor; instituirea şi aplicarea unor măsuri eficiente pentru dezvoltarea economică şi protecţia socială, de natură să asigure cetăţenilor un nivel de trai decent.

În special, Preambulul Constituției Republicii Moldova subliniază că ”demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane” este valoare supremă, iar articolul 1 alin. (3) prevede că ”demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane … reprezintă valori supreme şi sunt garantate”, îndatorirea primordială a statului devenind respectarea şi ocrotirea persoanei (art. 16 alin. (1)). În acest context este cazul să vorbim despre constituționalizarea principiului responsabilității juridice a statului, a autorităților și funcționarilor și publici, stabilirea limitelor acestei responsabilități și a mecanismul de implementare a acesteia.

În ce privește relația individ – societate – stat, în doctrina dreptului constitutional se menționează că individual ”are o valoare în sine” iar societatea și statul nu sunt decât ”instrumente pentru realizarea libertății lui”. Astfel, individul devine scopul oricărei structure collective, inclusive al ”societății globale, politice și al statului”. [15, p. 69]

Reputatul jurist german Georg Jellinek, pornind de lagradul de implicare a individului în viața statului identifică următoarele tipuri posibile de statut juridic al acestuia în raport cu statul:

- statutul pasiv (individul are obligația de a efectua prestații către stat, fără ca de aici să decurgă o obligație corelativă a statului; prestațiile statului (privind siguranța persoanei și a patrimoniului) se produc în interesul membrilor societății, însă nu ca expresie a unei obligații corelative obligațiilor indivizilor);
- statutul negativ (libertatea individului față de stat; statul are obligația negativă de a se abține de la ingerințe în sfera libertăților individuale);
- statutul activ (pretenții privind prestații din partea statului; constituie baza pentru ansamblul prestațiilor efectuate de stat în interesul indivizilor);
- statutul civității active (constă în exercitarea drepturilor politice propriu zise, fiind vorba ... de prestații pentru stat). [16, p. 310]

În literatura de specialitate se menționează despre funcția de schimbare fundamentală a raporturilor dintre autoritatea de stat și cetățean. [15, p. 622] Această sugestie este inspirată de jurisprudența Curții Constituționale a României care încă în anul 1995 constatase că intrarea in vigoare a Constitutiei din anul 1991 a schimbat fundamental relatia dintre autoritatea de stat si cetatean, aspect care rezultă expres din scara valorilor supreme consacrate de art. 1 alin. (3) din Constitutie (Romania este stat de drept, democratic si social, in care demnitatea omului, drepturile si libertatile cetatenilor, libera dezvoltare a personalitatii umane, dreptatea si pluralismul politic, reprezinta valori supreme si sint garantate). [9]

Prin urmare, responsabilitatea poate fi definită ca o reflectare a naturii obiective a relației dintre individ și stat, între cetățeni, între aceșitea și diverse structuri sociale din punctul de vedere al implementării conștiente a cerințelor reciproce impuse acestora, exprimate în lege sub formă de îndatoriri juridice. O astfel de înțelegere a responsabilității face posibilă reflectarea opulenței conținutului acestei categorii constituționale complexe, depășirea ideilor necorespunzătoare fie cu natura socială a societății, fie cu etapa modernă a constituționalismului național despre responsabilitate doar ca constrângere și

sancțiune. Concomitent, abordarea respectivă ne orientează spre cercetarea îndatoririlor constituționale ale statului și ale individului, al căror nivel de argumentare științifică nu satisface încă nevoile realității practice.

Aplicarea armonioasă a responsabilității reciproce a individului și a statului, sinteza individualului și a colectivului în organizarea și funcționarea societății crează condiții favorabile pentru eliminarea antagonismului social și asigurarea solidarității sociale ca esență a vieții în comun a oamenilor.

Este salutabilă în acest sens consacrarea solidarității ca principiu fundamental al statului. În calitate de exemplu servește consacrarea în constituțiile mai multor state a principiul solidarității sociale și a unor condiții pentru asigurarea acestuia. Astfel, Legea Fundamentală spaniolă (art. 2) stabilește că însăși Constituția se bazează pe unitatea indisolubilă a națiunii spaniole, recunoaște și garantează dreptul la autoguvernare al naționalităților și regiunilor din care este alcătuită și solidaritatea dintre acestea. [16] Statul român, conform Constituției (art. 4), are ca fundament unitatea poporului român și solidaritatea cetățenilor sai. [17] Constituția Belgiei (art. 7bis) dispune că în exercitarea competențelor care le revin, statul federal, comunitățile și regiunile urmăresc obiectivele dezvoltării durabile din punct de vedere social, economic și din punctul de vedere al mediului, ţinând seama de solidaritatea dintre generaţii. [18]

Cu regret, textul Constituției Republicii Moldova nu operează cu noțiunea de solidaritate socială și nici nu conține prevederi care să asigure acest obiectiv important al societății contemporane. În opinia noastră este cazul ca și Constituția noastră să însereze norme referitoare la solidaritatea socială și căile de asigurare a acesteia, exemplu la acest capitol fiind constituțiile unor state membre ale Uniunii Europene.

Surse bibliografice:

1. STUART, Mill John. Despre libertate. Bucureşti: Humanitas, 2005. 214 p. ISBN 973-50-0867-X.
2. VRABIE, G., BALAN, M. *Organizarea politico-etatică a României.* Iași, Institutul European, 2004, 375 p. ISBN 973-611-302-7.
3. POPA, V., POPEȚI, C., ADAMESCU, I. Drepturile omului. Concept, legislație, practica statelor. Editura Presa Universitară Română, Timișoara, 1994, 268 p., ISBN 973-96179-7-7.
4. POPA, V., POPEȚI, C., ADAMESCU, I. Drepturile omului. Concept, legislație, practica statelor, op. cit.,
5. Filosofia socială a lui F. A. Hayek. Volum coordonat de ILIESCU Adrian-Paul. Iași. Polirom, 2001, 216 p. ISBN 973-683804-8.
6. STEINER, Rudolf. Filosofia libertăţii. UNIVERS ENCICLOPEDIC GOLD, București, p. 232. ISBN 9786068162850.
7. THOMA DE AQUINO. Summa theologiae. Despre Dumnezeu. Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 2000, 471 p. ISBN: 973-44-0286-2.

8. Compendiu de drept și economie politica. Nr. 20. București, Institutul de arte grafice Carol Gobl, 1901.
9. Теория государства и права. Издательство Московского Университета, 1972, 523 p.
10. CETERCHI Ioan, LUBURICI Momciloo. Teoria generală a statului și dreptului. București, 1983, 452 p.
11. BĂDESCU, Mihai. Teoria generală a dreptului. Curs universitar. Ediția a 7-a, rev. și adăug. București, Editura hamangiu, 2022, 421 p. ISBN 978-606-27-2135-0.
12. CURPĂN, Vasile – Sorin. Tratat de drept constitutional roman. Vol. I. ROVIMED PUBLISHERS, BACĂU, 2011, 552 p. ISBN 978-606-583-210-7.
13. Constituţia Republicii Moldova. Publicat : Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, Nr. 78.
14. GUCEAC Ion. Tratat elementar de drept constituțional. Chișinău, ÎS FEP ”Tipografia Centrală”, 2022, 574 p. ISBN 978-88554-060-5.
15. DĂNIȘOR, Dan Claudiu. Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. Teoria generală. Craiova, Editura Sitech, 2006, 828 p. ISBN 978-973-746-249-7.
16. JELLINEK, G. System der subjektiven offentllichen Rechte*,* Tubingen, J.C.B. Mohr, 1919, p. 81-87. Apud. VRABIE, G., BALAN, M. Organizarea politico-etatică a României*,* op, cit., p. 310.

pagini web

17. Constituţia Regatului Spaniei. În: Codex constituţional. Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA „Monitorul Oficial”, Bucureşti, 2015. Disponibil: https://codex.just.ro/ [Accesat:12.09.2023].
18. Constituția Romîniei. Disponibil: https://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339 [Accesat:12.09.2023].
19. Constituţia Regatului Belgiei. În: Codex constituţional. Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA „Monitorul Oficial”, Bucureşti, 2015. Disponibil: https://codex.just.ro/[Accesat:12.09.2023].
20. Decizie nr.117 din 21 noiembrie 1995 privind asupra recursului declarat împotriva Deciziei Curţii Constituţionale nr.60 din 7 iunie 1995. Disponibil: https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=16772 [Accesat:12.09.2023].

Cercetare realizată în cadrul proiectului Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului - 20.80009.1606.15